

BS/18/2012

AKTYWNOŚĆ SPOŁECZNA

W ORGANIZACJACH OBYWATELSKICH

Znak jakości przyznany CBOS przez Organizację Firm Badania Opinii i Rynku
13 stycznia 2011 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Żurawia 4a, 00-503 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

Niniejsze opracowanie – jedno z pięciu dotyczących szeroko rozumianego społeczeństwa obywatelskiego¹ – poświęcone jest aktywności Polaków w organizacjach obywatelskich. Analizujemy w nim m.in. przemiany, jakie zaszły w tym zakresie od 1998 roku. Badamy też, w jakim stopniu praca na rzecz innych wiąże się z działalnością w sformalizowanych stowarzyszeniach i grupach o charakterze obywatelskim, a w jakim jest niezależna od członkostwa w organizacjach.

Ogólny „szeroki” wskaźnik zaangażowania w działalność społeczną pozwoli oszacować, ilu Polaków wykazuje zainteresowanie sprawami wykraczającymi poza ich życie prywatne, starając się m.in. wpływać na funkcjonowanie lokalnych społeczności lub na działalność określonych grup środowiskowych czy zawodowych, a także przyczyniać się do rozwiązywania problemów społecznych oraz pomocy potrzebującym.

ZAANGAŻOWANIE W DZIAŁALNOŚĆ ORGANIZACJI OBYWATELSKICH

Od roku 1998 w miarę regularnie pytamy respondentów, czy poświęcają swój wolny czas na działalność społeczną w organizacjach obywatelskich, takich jak różnego rodzaju stowarzyszenia, fundacje, związki, samorządy, partie, kluby, komitety, ruchy itp. Chodzi nam wyłącznie o aktywny udział w tych organizacjach, a nie o samą przynależność do nich.

Deklarowane obecnie zaangażowanie w działalność większości tego rodzaju organizacji utrzymuje się na poziomie sprzed dwóch lat. Nieznaczny wzrost zaangażowania dotyczy jedynie takich grup, jak ruchy religijne czy wspólnoty parafialne (wzrost o 0,9 punktu), organizacje charytatywne działające na rzecz osób potrzebujących (wzrost o 0,8 punktu), kluby seniorów (wzrost o 0,8 punktu), a także stowarzyszenia działkowców, hodowców, wędkarzy itp., związki zawodowe oraz samorządy dzielnicowe lub osiedlowe (wzrost po 0,7 punktu).

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (260) przeprowadzono w dniach 5 – 11 stycznia 2012 roku na liczącej 1058 osób reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski. Patrz komunikat CBOS „Dobroczynność Polaków w czasach światowego kryzysu”, styczeń 2012 (oprac. R. Boguszewski). W przygotowaniu komunikaty CBOS dotyczące działalności społecznej, zaufania w sferze prywatnej i publicznej oraz gotowości do współpracy.

W porównaniu z rokiem 2010 zmniejszył się natomiast odsetek osób deklarujących aktywność w związkach i klubach sportowych (spadek o 1,8 punktu), różnego rodzaju organizacjach działających na rzecz szkolnictwa i oświaty (spadek o 1,1 punktu), stowarzyszeniach miłośników miasta lub regionu (spadek o 1 punkt), towarzystwach naukowych (spadek o 0,9 punktu) oraz organizacjach samopomocowych (spadek o 0,9 punktu).

Podobnie jak w latach poprzednich Polacy najczęściej poświęcają swój czas na pracę społeczną w komitetach rodzicielskich, radach rodziców, fundacjach szkolnych i uczelnianych oraz w innych organizacjach działających na rzecz szkolnictwa i oświaty. Aktywne członkostwo w nich deklaruje siedmiu na stu dorosłych Polaków (6,9%). Co osiemnasty badany (5,6%) jest aktywnym członkiem jakiejś organizacji charytatywnej, która pomaga dzieciom, a minimalnie mniejszą grupę (5,4%) stanowią ci, którzy udzielają się w różnego rodzaju ruchach religijnych i kościelnych oraz wspólnotach parafialnych.

Inne – mniej lub bardziej sformalizowane – organizacje i grupy obywatelskie, w których Polacy są stosunkowo aktywni, to: organizacje charytatywne pomagające chorym, niepełnosprawnym, starym, ubogim, bezdomnym oraz innym potrzebującym (4,8%), kluby i stowarzyszenia sportowe (4,0%), związki działkowiczów, hodowców, wędkarzy, myśliwych (4,0%), OSP, GOPR i inne instytucje społecznego ratownictwa (3,2%), organizacje artystyczne typu: chór, orkiestra, zespół taneczny czy teatralny (2,9%), związki zawodowe (2,8%), harcerstwo, stowarzyszenia studenckie oraz inne organizacje młodzieżowe (2,7%), kluby seniorów (2,6%), a także rady mieszkańców, samorządy osiedlowe lub dzielnicowe (2,3%). Odsetek osób aktywnie uczestniczących w pozostałych organizacjach o charakterze obywatelskim nie sięga 2%.

Należy podkreślić, że czynne uczestnictwo w takich grupach, jak organizacje charytatywne, wspólnoty religijne, stowarzyszenia artystyczne, związki działkowiczów, wędkarzy czy myśliwych, kluby emerytów, komitety osiedlowe lub dzielnicowe oraz stowarzyszenia zawodowe, jest obecnie deklarowane najczęściej, odkąd monitorujemy tę kwestię, a więc od 1998 roku.

Tabela 1

W Polsce istnieją różne możliwości społecznego działania. Czy Pan(i) poświęca swój wolny czas na działalność w którejś organizacji, stowarzyszeniu, ruchu, klubie lub fundacji? Chodzi o udział w pracy tej (tych) organizacji , a nie tylko o przynależność do niej (nich)	Odsetki odpowiedzi twierdzących wśród ogółu respondentów							
	II 1998	XII 1999	I 2002	I 2004	I 2006	I 2008	I 2010	I 2012
Organizacje działające na rzecz szkolnictwa, oświaty, np. komitet rodzicielski, rada rodziców, fundacja szkolna, uczelniana, Społeczne Towarzystwo Oświatowe	4,5	5,5	3,2	4,2	4,8	4,8	8,0	6,9
Organizacje charytatywne działające na rzecz potrzebujących dzieci	1,2	2,9	1,0	2,4	3,5	2,4	5,1	5,6
Organizacje, ruchy religijne, kościelne, wspólnoty parafialne	3,6	3,9	2,0	3,9	3,4	2,8	4,5	5,4
Organizacje charytatywne działające na rzecz osób potrzebujących – starych, ubogich, bezdomnych, chorych, niepełnosprawnych, ofiar klęsk żywiołowych, ofiar wojen itp.	1,5	2,8	1,3	2,4	2,1	2,4	4,0	4,8
Organizacje (związki, kluby i stowarzyszenia) sportowe	2,2	3,1	2,7	4,8	3,5	2,8	5,8	4,0
Stowarzyszenia, związki działkowców, hodowców, wędkarzy, myśliwych	2,4	3,1	1,8	2,9	2,5	1,6	3,3	4,0
Ochotnicza Straż Pożarna, Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe itp.	3,0	2,0	3,0	2,2	3,4	1,4	2,7	3,2
Organizacje, stowarzyszenia artystyczne, np. chór, orkiestra, zespół taneczny, teatralny	0,9	1,8	0,9	1,9	1,6	0,8	2,6	2,9
Związki zawodowe	3,2	4,8	3,3	3,8	3,9	3,2	2,1	2,8
Organizacje młodzieżowe, np. harcerstwo, kluby młodzieżowe, związki i stowarzyszenia studenckie	1,5	2,0	2,1	2,3	2,3	1,8	3,2	2,7
Organizacje emerytów, kluby seniorów	1,4	1,4	1,2	1,8	1,8	1,2	1,8	2,6
Samorządy dzielnicowe, osiedlowe, np. rady mieszkańców, komitety domowe	1,0	1,2	0,3	1,0	1,2	0,9	1,6	2,3
Komitety starające się o załatwienie jakiejś konkretnej sprawy (np. parkingu), grupy protestu	0,5	1,2	0,3	0,4	1,0	0,4	1,3	1,7
Organizacje samopomocowe, np. stowarzyszenia osób niepełnosprawnych, samotnych ojców, anonimowych alkoholików, osób bezrobotnych	0,6	1,1	0,4	1,0	1,3	0,8	2,5	1,6
Organizacje działające na rzecz ochrony środowiska naturalnego	0,9	1,5	0,3	1,2	1,8	0,9	1,5	1,6
Stowarzyszenia i samorządy zawodowe	0,7	0,8	0,5	0,9	0,5	0,5	1,0	1,6
Towarzystwa przyjaciół zwierząt, opieki nad zwierzętami	1,1	1,1	0,7	0,8	1,6	0,3	2,3	1,5
Towarzystwa naukowe	0,6	1,4	0,8	1,4	1,2	0,5	2,3	1,4
Samorządy gminne	1,1	1,3	0,2	1,1	0,9	0,8	1,1	1,4
Organizacje wspierające placówki służby zdrowia	0,7	1,2	0,6	0,8	1,5	0,9	1,7	1,2
Organizacje kombatanatów, weteranów, ofiar wojny	1,4	1,3	0,9	1,4	1,2	1,0	0,6	1,2
Samorządy pracownicze (rady pracownicze)	0,4	0,3	0,2	0,8	1,1	0,4	0,6	1,2
Towarzystwa przyjaźni z innymi krajami, narodami	0,1	0,7	0,1	0,7	0,6	0,4	1,1	1,1
Partie lub stowarzyszenia polityczne	0,3	0,8	0,6	0,7	0,7	0,4	0,7	1,1
Organizacje, stowarzyszenia turystyczne	1,6	2,0	0,6	1,3	0,9	1,1	1,7	1,0
Organizacje kobiece, np. koła gospodyń wiejskich	1,0	1,5	0,8	1,2	0,8	1,0	0,8	1,0
Stowarzyszenia miłośników miasta, regionu, np. zajmujące się ochroną zabytków, rozwojem kultury regionalnej	0,7	0,8	0,4	0,6	0,8	1,0	1,9	0,9
Stowarzyszenia, kluby kolekcjonerów, zbieraczy, hobbystów	0,5	0,7	0,7	1,2	0,7	1,0	1,5	0,7
Samorządy wojewódzkie i powiatowe	-	0,4	0,1	0,5	0,2	0,7	0,7	0,5
Inne organizacje, stowarzyszenia, ruchy, kluby lub fundacje	0,2	0,9	0,2	0,3	0,9	1,7	1,4	1,7

W celu oszacowania ogólnego poziomu aktywności społecznej w organizacjach obywatelskich oraz monitorowania jego zmian utworzyliśmy sumaryczny wskaźnik, który ukazuje, w ilu dziedzinach badani są aktywni. Pozwala to na wyodrębnienie osób w ogóle nieudzielających się społecznie w organizacjach obywatelskich oraz takich, które pracują przynajmniej w jednej z nich. Wśród tych ostatnich wyróżniamy działających w jednej dziedzinie, dwóch dziedzinach oraz trzech i więcej. Podział taki umożliwia opisanie zakresu zaangażowania Polaków w tego typu pracę społeczną.

Z tegorocznego badania wynika, że ponad dwie trzecie dorosłych Polaków (68%) nie działa w żadnej z grup społecznych o charakterze obywatelskim. Mniej więcej co szósty respondent (17%) deklaruje, że poświęca swój wolny czas na działalność społeczną w jednej tego typu organizacji, co czternasty (7%) działa w dwóch organizacjach, a co trzynasty (8%) – w trzech lub więcej. W stosunku do roku 2010 ogólny poziom aktywności w organizacjach obywatelskich wzrósł o 4 punkty procentowe, a zatem jest najwyższy od 1998 roku – i to zarówno pod względem zasięgu (odsetek zaangażowanych Polaków), jak i zakresu (liczba dziedzin, w jakich działają).

Tabela 2

Praca społeczna w organizacjach obywatelskich	Wskazania respondentów według terminów badań							
	II 1998 N=1167	XII 1999 N=1522	I 2002 N=973	I 2004 N=1057	I 2006 N=1007	I 2008 N= 890	I 2010 N=1052	I 2012 N=1058
	w procentach							
Osoby niepracujące społecznie	77	76	79	76	77	80	72	68
Osoby pracujące społecznie (ogółem)	23	24	21	24	23	20	28	32
w tym:								
– w jednej dziedzinie	15	13	15	14	14	12	15	17
– w dwóch dziedzinach	4	5	4	5	4	4	5	7
– w trzech lub więcej dziedzinach	4	6	2	5	5	4	8	8

Podobnie jak ogólne zaangażowanie w pracę na rzecz innych, działalność Polaków w organizacjach obywatelskich jest dość istotnie zróżnicowana społecznie. Wiąże się m.in. z poziomem wykształcenia, pozycją zawodową, sytuacją ekonomiczną respondentów i ich gospodarstw domowych, a także z wiekiem badanych, wielkością zamieszkiwanej miejscowości oraz religijnością mierzoną częstością uczestnictwa w praktykach religijnych.

Ponadprzeciętną aktywnością społeczną w ramach organizacji obywatelskich charakteryzują się, tradycyjnie już, przede wszystkim kadra kierownicza oraz specjaliści wyższego szczebla, a także osoby praktykujące religijnie kilka razy w tygodniu (po 55% badanych z każdej z tych grup deklaruje, że poświęca swój czas na działalność w co najmniej jednej organizacji). Istotnie częściej niż inni aktywną przynależnością do organizacji obywatelskich cechują się również pracownicy średniego szczebla (48%), osoby z wyższym wykształceniem (47%), badani mający od 35 do 44 lat (40%) i od 18 do 24 lat (39%), respondenci o najwyższych miesięcznych dochodach *per capita* (39%), zadowoleni z własnej sytuacji materialnej (38%), a także prywatni przedsiębiorcy (38%), uczniowie i studenci (36%), a spośród grup wyróżnionych ze względu na miejsce zamieszkania – mieszkańcy największych aglomeracji (38%) oraz miast liczących 20–100 tys. ludności (36%), por. tab. 3.

Ci, którzy najchętniej uczestniczą w działalności grup o charakterze obywatelskim, zwykle też wykazują większe zaangażowanie niż pozostali. Zgodnie z deklaracjami, w co najmniej trzech grupach lub stowarzyszeniach udziela się jedna trzecia kadry kierowniczej i specjalistów wyższego szczebla (32%), jedna piąta osób z wyższym wykształceniem (22%), a także mniej więcej co szósty badany mający od 35 do 44 lat (17%), praktykujący religijnie kilka razy w tygodniu (16%) oraz co siódmy technik (15%).

Najniższy średni poziom zaangażowania w działalność organizacji obywatelskich wykazują przede wszystkim robotnicy niewykwalifikowani oraz pracownicy usług (średnie dla tych grup wynoszą po 0,38), a także robotnicy wykwalifikowani (0,41), badani z wykształceniem podstawowym (0,42) i zasadniczym zawodowym (0,48), renciści (0,47), osoby o miesięcznych dochodach *per capita* 501–750 zł (0,47) oraz źle oceniające swoją sytuację materialną (0,49).

Tabela 3

Cechy społeczno-demograficzne	Odsetki respondentów deklarujących pracę społeczną w ramach organizacji obywatelskich:				Średni zakres zaangażowania
	w jednej dziedzinie	w dwóch dziedzinach	w trzech lub więcej	Łącznie	
Ogółem	17	7	8	32	0,70
Płeć					
Mężczyźni	17	9	6	32	0,63
Kobiety	17	6	10	33	0,76
Wiek					
18–24 lata	21	10	8	39	0,77
25–34	15	6	5	26	0,52
35–44	14	9	17	40	1,11
45–54	15	10	9	34	0,73
55–64	18	5	6	29	0,61
65 lat i więcej	18	5	6	29	0,57
Miejsce zamieszkania					
Wieś	20	5	6	31	0,58
Miasto do 20 tys.	13	8	10	31	0,75
20–100 tys.	15	11	10	36	0,84
101–500 tys.	13	8	9	30	0,65
501 tys. i więcej mieszkańców	22	5	11	38	0,83
Wykształcenie					
Podstawowe	20	4	3	27	0,42
Zasadnicze zawodowe	19	7	3	29	0,48
Srednie	15	7	9	31	0,66
Wyższe	14	11	22	47	1,39
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)					
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	14	9	32	55	1,82
Sredni personel, technicy	22	11	15	48	1,36
Pracownicy administracyjno-biurowi	20	6	6	32	0,60
Pracownicy usług	17	4	3	24	0,38
Robotnicy wykwalifikowani	16	7	4	27	0,41
Robotnicy niewykwalifikowani	12	6	4	22	0,38
Rolnicy	22	7	4	33	0,50
Pracujący na własny rachunek	5	22	11	38	1,01
Bierni zawodowo					
Renciści	18	8	4	30	0,47
Emeryci	17	6	7	30	0,58
Uczniowie i studenci	21	4	11	36	0,81
Bezrobotni	13	10	7	30	0,72
Dochody na jedną osobę w gospodarstwie domowym					
Do 500 zł	24	5	4	33	0,55
501–750 zł	18	10	2	30	0,47
751–1000 zł	15	5	9	29	0,64
1001–1500 zł	16	7	10	33	0,73
Powyżej 1500 zł	18	9	12	39	0,92
Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego					
Złe	15	4	5	24	0,49
Srednie	16	6	8	30	0,60
Dobre	19	9	10	38	0,87
Uczestnictwo w praktykach religijnych					
Kilka razy w tygodniu	35	4	16	55	1,28
Raz w tygodniu	18	7	9	34	0,68
1–2 razy w miesiącu	17	5	8	30	0,78
Kilka razy w roku	12	8	7	27	0,61
W ogóle nie uczestniczy	17	6	8	31	0,62

Zróznicowanie społeczno-demograficzne dotyczy również profilu organizacji obywatelskich, w działalność których respondenci się angażują. **Kadra kierownicza i specjaliści wyższego szczebla** znacznie częściej niż inni działają w organizacjach związanych ze szkolnictwem i edukacją (dotyczy 26% badanych z tej grupy), stosunkowo częściej angażują się w pracę grup charytatywnych pomagających dzieciom (20%) oraz innym osobom wymagającym wsparcia (13%). Częściej niż pozostali wykazują też inicjatywę w grupach, stowarzyszeniach artystycznych (11%), organizacjach młodzieżowych (10%), samorządach dzielnicowych i osiedlowych (11%), stowarzyszeniach zawodowych (10%), samorządach gminnych (9%), towarzystwach naukowych (8%), komitetach wspierających konkretne inicjatywy (8%) oraz towarzystwach przyjaźni z innymi krajami czy narodami (6%).

Zainteresowanie pokrewnymi dziedzinami dotyczy **respondentów z wyższym wykształceniem**. Zgodnie z deklaracjami, jedna szósta z nich (16%) działa w organizacjach skupionych wokół szkolnictwa, jedna siódma (14%) udziela się w grupach charytatywnych pomagających dzieciom, a co dziesiąty (10%) w zorganizowanej formie pomaga innym potrzebującym. Osoby te nieco częściej niż inni badani przejawiają również aktywną działalność w samorządach dzielnicowych i osiedlowych (7%), stowarzyszeniach zawodowych (7%), związkach pracowniczych (7%), organizacjach młodzieżowych (7%), grupach o profilu artystycznym (6%) i towarzystwach naukowych (5%).

Pracownicy średniego szczebla i technicy wyróżniają się na tle innych działalnością w związkach zawodowych (14%), partiach i stowarzyszeniach politycznych (13%), a także w samorządach gminnych (9%), wojewódzkich i powiatowych (7%) oraz dzielnicowych i osiedlowych (6%). Stosunkowo częściej niż pozostali aktywnie działają w różnego rodzaju związkach działkowiczów, hodowców, wędkarzy czy myśliwych (10%) oraz w stowarzyszeniach i samorządach zawodowych (7%).

Najmłodszy badani (w wieku 18–24 lata), w tym głównie uczniowie i studenci, wyróżniają się aktywnością w związkach, klubach i stowarzyszeniach sportowych (14%), a także organizacjach młodzieżowych, takich jak harcerstwo, kluby i stowarzyszenia uczniowskie lub studenckie (9%) oraz w grupach artystycznych, jak np. chór, zespół taneczny czy teatralny (7%). **Osoby w wieku 35–44 lata** znacznie częściej niż respondenci z pozostałych kategorii wiekowych angażują się w działalność komitetów rodzicielskich, rad rodziców czy fundacji szkolnych (24%), a także organizacji charytatywnych pomagających dzieciom (13%). Natomiast **najstarsi badani (mający 65 lat i więcej)**,

w tym szczególnie emeryci stosunkowo częściej niż pozostali aktywnie udzielają się w klubach seniora (10%) oraz w organizacjach kombatanckich (5%).

Rolnicy cechują się ponadprzeciętnym zaangażowaniem w działalność Ochotniczej Straży Pożarnej i innych grup ratownictwa społecznego (13%), a także organizacji szkoleniowo-oświatowych (11%). Natomiast **prywatni przedsiębiorcy** częściej niż inni poświęcają swój czas na działalność w stowarzyszeniach wędkarzy, myśliwych, hodowców, działkowiczów itp. (10%).

Respondenci **praktykujący religijnie kilka razy w tygodniu** wyróżniają się przede wszystkim aktywnym uczestnictwem w ruchach religijnych, wspólnotach parafialnych oraz innych organizacjach kościelnych (36%), ponadto nieco częściej niż pozostali działają w grupach charytatywnych pomagających osobom starym, ubogim, chorym i niepełnosprawnym (13%), a także w organizacjach zajmujących się niesieniem pomocy dzieciom (11%). Nieco częściej też udzielają się w organizacjach samopomocowych (8%), stowarzyszeniach artystycznych (8%), organizacjach wspierających placówki służby zdrowia (5%) oraz grupach kobiecych, takich jak koła gospodyń wiejskich (5%) – zob. tabele aneksowe.

Zaobserwowany w ostatnich dwóch latach wzrost poziomu zaangażowania Polaków w działalność organizacji obywatelskich dotyczy niemal wszystkich grup społecznych. Wyjątek stanowią jedynie rolnicy oraz uczniowie i studenci (w tych grupach odnotowaliśmy spadki), a także robotnicy niewykwalifikowani, mieszkańcy największych miast oraz kadra kierownicza i specjaliści wyższego szczebla (w tych grupach poziom aktywności jest mniej więcej taki sam jak notowany w roku 2010).

Najwyższy wzrost aktywności w grupach i stowarzyszeniach obywatelskich dotyczy bezrobotnych (o 19 punktów procentowych), techników oraz personelu średniego szczebla (o 17 punktów), osób praktykujących religijnie kilka razy w tygodniu (o 13 punktów), rencistów (o 13 punktów), prywatnych przedsiębiorców (o 11 punktów), a także badanych o najniższych dochodach *per capita*, mieszkańców miast liczących od 20 tys. do 100 tys. ludności oraz osób w wieku 45–54 lata (wzrost po 10 punktów).

Ze względu na niewielkie liczebności niektórych grup odnotowane zmiany należy traktować z ostrożnością. Trzeba jednak zaznaczyć, że bez względu na kategorie podziału niemal we wszystkich wyróżnionych grupach deklarowane zaangażowanie w działalność organizacji obywatelskich jest obecnie najwyższe od 2002 roku.

Tabela 4

Cechy społeczno-demograficzne	Respondenci pracujący społecznie w organizacjach obywatelskich (według terminów badań)*					
	2002	2004	2006	2008	2010	2012
	w procentach					
Ogółem	21	24	23	20	28	32
Płeć						
Mężczyźni	24	27	27	20	28	32
Kobiety	18	20	20	20	28	33
Wiek						
18–24 lata	28	30	25	23	34	39
25–34	20	24	19	17	30	37
35–44	18	21	31	27	34	40
45–54	20	26	22	24	24	34
55–64	23	25	21	19	26	29
65 lat i więcej	18	16	21	13	20	29
Miejsce zamieszkania						
Wieś	23	21	24	19	26	30
Miasto do 20 tys.	19	21	14	27	25	30
20–100 tys.	15	29	26	16	26	36
101–500 tys.	21	22	28	19	28	30
501 tys. i więcej mieszkańców	26	30	20	25	37	38
Wykształcenie						
Podstawowe	14	14	16	11	23	27
Zasadnicze zawodowe	13	21	21	20	25	29
Średnie	27	25	28	19	26	31
Wyższe	38	48	32	42	44	47
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)						
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	54	53	45	49	54	55
Średni personel, technicy	27	29	31	27	30	47
Pracownicy administracyjno-biurowi	18	12	19	15	23	32
Robotnicy wykwalifikowani	32	31	21	14	23	26
Robotnicy niewykwalifikowani	6	18	10	14	23	23
Rolnicy	30	22	34	21	40	33
Pracujący na własny rachunek	18	35	42	29	27	38
Bierni zawodowo						
Renciści	13	18	15	17	16	29
Emeryci	18	19	21	15	26	30
Uczniowie i studenci	32	33	31	25	43	36
Bezrobotni	12	16	16	10	12	31
Dochody na jedną osobę w gospodarstwie domowym (w nawiasach przedziały dochodów stosowane w poprzednich latach)						
Do 500 (do 300, do 299) zł	15	21	24	9	23	33
501–750 (301–500, 300–399) zł	15	19	16	13	27	30
751–1000 (501–900, 400–599) zł	21	18	26	21	18	28
1001–1500 (901–1200, 600–800) zł	24	26	23	24	30	33
Powyżej 1500 (1200, 800) zł	28	35	32	36	37	40
Ocena warunków materialnych gospodarstwa domowego						
Złe	13	15	21	12	15	24
Średnie	22	22	22	19	28	30
Dobre	29	37	29	28	32	38
Uczestnictwo w praktykach religijnych						
Kilka razy w tygodniu	29	33	34	32	42	55
Raz w tygodniu	22	23	23	22	30	34
1–2 razy w miesiącu	21	23	21	19	25	31
Kilka razy w roku	17	26	25	15	24	27
W ogóle nie uczestniczy	19	19	17	15	24	30

* Ze względu na niewielką liczebność badanych w poszczególnych grupach zachodzące zmiany należy traktować z ostrożnością

ZBIORCZY WSKAŹNIK ZAANGAŻOWANIA W PRACĘ SPOŁECZNĄ

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną uwzględnia dwa wymiary aktywności: dobrowolną i nieodpłatną pracę na rzecz swojej społeczności lokalnej lub osób potrzebujących (dotyczy 35% badanych)² oraz omówioną wyżej działalność w organizacjach obywatelskich (32%). Takie ujęcie pozwala na uchwycenie wszystkich społeczników, którzy w 2011 roku – według własnych deklaracji – poświęcali swoją pracę i czas dla dobra wspólnego.

W ubiegłym roku co ósmy dorosły Polak (13%, o 2 punkty więcej niż w 2009 roku) angażował się społecznie w pracę zarówno na rzecz swojej społeczności, jak i organizacji obywatelskich. Co czternasty (7%, o 1 punkt mniej niż w roku 2009) działał jedynie w środowisku lokalnym, a niemal co piąty (19%, o 2 punkty więcej niż w 2009 roku) pracował wyłącznie w organizacjach obywatelskich. W sumie społecznicy stanowili w minionym roku dwie piąte ogółu dorosłych obywateli (39%, o 3 punkty procentowe więcej niż w 2009 roku), co oznacza, że obecny wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną jest najwyższy od 2001 roku.

Tabela 5

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w 2011 roku		
Praca społeczna na rzecz swojego środowiska lub potrzebujących	Praca społeczna w organizacjach obywatelskich	
	Deklarujący zaangażowanie	Niezaangażowani
	w procentach	
Deklarujący zaangażowanie	13	7
Niezaangażowani	19	61
Podstawę procentowania stanowi ogół badanych (N=1058)		

Tabela 6

Zbiorczy wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną w latach:					
2001	2003	2005	2007	2009	2011
33%	37%	36%	31%	36%	39%

² Kwestia ta zostanie szerzej omówiona w komunikacie CBOS dotyczącym działalności społecznej Polaków (komunikat w przygotowaniu).

Podjęcie działalności społecznej na rzecz swojego środowiska oraz potrzebujących nie odbywa się oczywiście wyłącznie w ramach organizacji obywatelskich, ale – jak się okazuje – w znacznym stopniu uwarunkowane jest aktywnością w grupach i stowarzyszeniach o charakterze społecznym. Respondenci deklarujący, że w minionym roku pracowali nieodpłatnie na rzecz swojej społeczności lokalnej lub potrzebujących, to zarazem w zdecydowanej większości (65%) aktywni członkowie różnych organizacji obywatelskich.

Tabela 7

Praca społeczna na rzecz swojego środowiska lub potrzebujących	Praca społeczna w organizacjach obywatelskich		Ogółem
	Deklarujący zaangażowanie	Niezaangażowani	
	w procentach		
Deklarujący zaangażowanie	65	35	100
Niezaangażowani	31	69	100

Zbiórki wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną podlega również innym istotnym różnicowaniom. Społecznicy, którzy aktywnie działają – w organizacjach czy też poza nimi – na rzecz swojego środowiska lub potrzebujących, to najczęściej osoby praktykujące religijnie kilka razy w tygodniu (65% z tej grupy), kadra kierownicza oraz specjaliści wyższego szczebla (60%), osoby z wyższym wykształceniem (53%), technicy i średni personel zawodowy (49%), uczniowie i studenci (48%), rolnicy, respondenci w wieku 18–24 lata oraz 35–44 lata, badani o lewicowych poglądach politycznych (po 47%), osoby dobrze oceniające warunki materialne swoich gospodarstw domowych (46%) oraz osiągające stosunkowo najwyższe dochody *per capita* (44%). Brak zaangażowania w działalność na rzecz swojej społeczności lokalnej oraz w pracę organizacji obywatelskich najczęściej przejawiają natomiast robotnicy, renciści, emeryci, osoby niezadowolone ze swojej sytuacji materialnej, badani w starszym wieku, z wykształceniem podstawowym (od 65% do 71% respondentów z tych grup nie podejmuje żadnej tego rodzaju aktywności) – por. tab. 8.

Tabela 8

	Zbiórca wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną					
	Respondenci pracujący społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących – w organizacjach obywatelskich i/lub poza organizacjami					
	w latach*					
	2001	2003	2005	2007	2009	2011
	w procentach					
Ogółem	33	37	36	31	36	39
Płeć						
Mężczyźni	35	41	43	32	37	39
Kobiety	30	33	31	30	36	40
Wiek						
18–24 lata	38	43	34	35	41	47
25–34	32	41	32	27	38	35
35–44	35	37	48	39	44	47
45–54	32	42	37	38	36	42
55–64	36	33	38	28	37	35
65 lat i więcej	23	22	29	20	24	35
Miejsce zamieszkania						
Wieś	39	41	43	38	37	41
Miasto do 20 tys.	34	37	28	33	33	38
20–100 tys.	25	38	34	22	32	39
101–500 tys.	29	26	37	25	35	36
500 tys. i więcej mieszkańców	30	38	29	30	44	41
Wykształcenie						
Podstawowe	24	27	28	24	31	33
Zasadnicze zawodowe	27	39	37	30	33	39
Średnie	39	38	40	28	35	37
Wyższe	46	55	47	53	53	53
Grupa społeczno-zawodowa (pracujący)						
Kadra kierownicza, specjaliści z wyższym wykształceniem	57	62	61	56	64	60
Średni personel, technicy	36	42	41	40	45	49
Pracownicy administracyjno-biurowi	25	31	27	26	36	37
Robotnicy wykwalifikowani	41	49	41	21	32	33
Robotnicy niewykwalifikowani	21	41	22	35	30	29
Rolnicy	47	53	57	47	58	47
Pracujący na własny rachunek	38	47	62	50	35	41
Bierni zawodowo						
Renciści	22	32	32	29	23	30
Emeryci	30	23	33	19	32	35
Uczniowie i studenci	50	43	39	34	50	48
Bezrobotni	23	30	27	25	17	36
Ocena warunków materialnych swojego gospodarstwa domowego						
Złe	25	29	30	21	24	30
Średnie	33	36	36	30	36	37
Dobre	41	47	45	39	41	46

Tabela 8 (cd.)

	Zbiórca wskaźnik zaangażowania w pracę społeczną					
	Respondenci pracujący społecznie na rzecz swojego środowiska lub osób potrzebujących – w organizacjach obywatelskich i/lub poza organizacjami					
	w latach*					
	2001	2003	2005	2007	2009	2011
	w procentach					
Ogółem	33	37	36	31	36	39
Dochody na jedną osobę w rodzinie (w nawiasach przedziały dochodów stosowane w poprzednich latach)						
Do 500 (do 300, do 299) zł	25	38	38	32	35	42
501–750 (301–500, 300–399) zł	31	37	34	29	36	39
751–1000 (501–900, 400–599) zł	35	34	37	29	25	37
1001–1500 (901–1200, 600–800) zł	35	37	43	36	37	39
Powyżej 1500 (1200, 800) zł	39	44	48	42	44	44
Uczestnictwo w praktykach religijnych						
Kilka razy w tygodniu	52	49	54	47	56	65
Raz w tygodniu	35	38	38	35	39	42
1–2 razy w miesiącu	33	34	32	27	34	38
Kilka razy w roku	24	37	37	24	29	32
W ogóle nie uczestniczy	24	25	19	21	32	35
Poglądy polityczne						
Lewicowe	34	42	42	37	41	47
Centrowe	34	41	42	33	38	39
Prawicowe	38	38	40	33	40	43
Nieokreślone	26	27	25	21	25	29

* Ze względu na niewielką liczebność badanych w poszczególnych grupach zachodzące zmiany należy traktować z ostrożnością

W porównaniu z danymi sprzed dwóch lat w mniejszym lub większym stopniu wzrosła wartość ogólnego wskaźnika zaangażowania w pracę społeczną w zdecydowanej większości grup społeczno-demograficznych. Największe zmiany w tym zakresie odnotowujemy wśród bezrobotnych (wzrost o 19 punktów procentowych), osób o miesięcznych dochodach *per capita* od 751 zł do 1000 zł (wzrost o 12 punktów), respondentów mających 65 lat i więcej (wzrost o 11 punktów) oraz uczestniczących w praktykach religijnych kilka razy w tygodniu (wzrost o 9 punktów). Spadki dotyczą głównie rolników (o 11 punktów) oraz w niewielkim stopniu kadry kierowniczej (o 4 punkty), badanych w wieku 25–34 lata (o 3 punkty) i mieszkańców największych miast (o 3 punkty). W znacznej części wyróżnionych grup ogólny poziom zaangażowania w działalność społeczną jest obecnie najwyższy, odkąd monitorujemy tę kwestię (por. tab. 8).

W 2011 roku, który – podobnie jak rok 2009 stanowiący bezpośrednie odniesienie w porównywaniu wyników badań dotyczących szeroko rozumianego społeczeństwa obywatelskiego – upłynął pod znakiem światowego kryzysu ekonomicznego, Polacy nie okazali się mniej hojni, jeżeli chodzi o pomoc finansową czy rzeczową udzielaną potrzebującym³, wzrosło też ich zaangażowanie w pracę społeczną w organizacjach obywatelskich. Deklarowana aktywność w różnego rodzaju grupach i stowarzyszeniach od kilku lat systematycznie rośnie, a obecnie jest największa od 1998 roku. Oznacza to, że ogólny wskaźnik społecznej aktywności po znaczącym załamaniu w 2008 roku powrócił do trendu wzrostowego i obecnie jest najwyższy od początku monitorowania tej kwestii. Wydaje się zatem, że w Polsce atmosfera niepewności związana z kryzysem na światowych rynkach finansowych – oprócz negatywnych konsekwencji, jakimi są chociażby pesymistyczne przewidywania na rok 2012⁴ – raczej sprzyja umacnianiu się społeczeństwa obywatelskiego.

Opracował
Rafał BOGUSZEWSKI

³ Por. komunikat CBOS „Dobroczynność Polaków w czasach światowego kryzysu”, wyd. cyt.

⁴ Zob. komunikaty CBOS dotyczące nastrojów społecznych w 2011 roku.